

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Sosyoloji Konuları Açısından İncelenmesi

Kübra Sena GÖRÇAM¹

Gökçe KILIÇOĞLU²

Gönderim Tarihi: 14.09.2022

Yayın Tarihi: 31.12.2022

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Sosyoloji disiplini toplumun oluşturduğu her türlü ilişki ağını ve kurumu inceler. Oluşturulan bu kurumlar belirli normlar çerçevesinde işler ve bireylere belirli sorumluluklar yükler. Sosyal bilgiler dersi bireylerin bu normlar ve sorumluluklar hakkında bilinçli olmasını sağlar. Bilinç durumu ise toplumsal uyum ve birlikteliği sağlar ve kolaylaştırır. Bireylere eğitimle sağlanan toplumsal bilinçte sosyal bilgilerin büyük bir rolü vardır. Sosyal bilgiler dersine yönelik hazırlanan ders kitaplarının da bu rolün yerine getirilmesini sağlayacak biçimde hazırlanması gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının "İnsan ve Toplum", "Toplumsal Davranış Kalıpları", "Toplumsal Yapı", "Toplumsal Değişme", "Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile", "Toplumsal Bir Kurum Olarak Eğitim", "Kültür ve Medeniyet" ve "Siyaset" konularına göre incelenmesidir. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada verilerin toplanmasında doküman inceleme yöntemi kullanılmış ve veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Araştırma sonucunda, sosyoloji kavramlarının kullanımının konuya bağlı olarak farklılık gösterdiği, en fazla kavramın "Birey ve Toplum" öğrenme alanında yer aldığı görülmüştür. En fazla veriye ulaşılan sosyoloji konusunun ise "İnsan ve Toplum" konusu olduğu belirlenmiştir. Değerler kategorisi en fazla veri elde edilen kategori olmuştur. En az veri elde edilen sosyoloji konusu "Toplumsal Kurum Olarak Eğitim", en az veri elde edilen kategori ise kavram kategorisi olarak tespit edilmiştir. "Bilim Teknoloji ve Toplum" ve "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanlarında sosyoloji ile ilgili kavramlara ulaşılamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, sosyoloji, ders kitabı

Examination of the 4th Grade Social Studies Textbook in Terms of Sociology Topic

Abstract

The discipline of sociology examines all kinds of relations and institutions formed by society. These established institutions operate within the framework of certain norms and impose certain responsibilities on individuals. Social studies course enables individuals to be conscious about these norms and responsibilities. The state of consciousness provides and facilitates social harmony and unity. Social information has a great role in the social awareness provided to individuals by education. The textbooks prepared for the social studies course should also be prepared in such a way as to ensure that this role is fulfilled. The aim of this study is to examine the "Human and Society", "Social Behavior Patterns", "Social Structure", "Social Change", "Family as a Social Institution", "Education as a Social

¹Kübra Sena Görçam, Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkiye, senagorc@gmail.com, ORCID ID: 000-003-3008-5781

²Gökçe Kılıçoğlu, Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, Türkiye, gakilicoglu@gazi.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6125-1853

Institution", in 4th grade social studies textbooks. Culture and Civilization" and "Politics". Qualitative research method was used in the research. In the research, the document analysis method was used to collect the data and the data were subjected to descriptive analysis. As a result of the research, it has been seen that the use of sociology concepts differs depending on the subject, and the most concepts are in the field of "Individual and Society" learning. It has been determined that the sociology title with the most data is "Human and Society". Values category was the category with the most data. The sociology title with the least data was determined as "Education as a Social Institution", and the category with the least data was determined as the concept category. Concepts related to sociology could not be reached in the learning areas of "Science, Technology and Society" and "Production, Distribution and Consumption".

Key Words: Social studies, sociology, textbook

Giriş

İnsan varoluşundan itibaren bir düşünme, araştırma ve inceleme konusu olmuştur. İnsan davranışları yine insanın meydana getirmiş olduğu çeşitli durumlar sonucunda değişime uğrar ve bu değişim toplumsal bilimlerin araştırma konusu haline gelir. Toplumsal bir bilim olarak sosyoloji toplum içindeki insan davranışlarını ve çeşitli disiplinlerin de ortak çalışma konuları olan din, kültür, siyaset, ekonomi, hukuk gibi alanlar içindeki insanı ve insanın bu alanlara etkilerini incelemektedir. "Sosyoloji bireylere mikro ve makro ölçekte, yerel ve küresel düzeyde sosyal dünyayı bilimsel yöntemlerle çözümleme yeteneği kazandırır. Bireylere eleştirel aklı ve sosyal kişiliği geliştiren özgürleştirici bir düşünme biçimi sunar" (Kara, 2020, s. 19).

"Toplum kurumsallaştırılmış davranış biçimleri bütünü ya da sistemidir" Giddens'a göre toplumsal davranışlar kalıplaşmış ve benzer durumlarda kendini tekrar eden halde bulunmaktadır. Toplumsal davranışların kalıplaşması durumu gelecek nesillerin sağlam temellerde bulunmasını sağlamak amacıyla da toplumsal davranışların araştırılmasını gerekli kılmıştır. Toplumsal bilgilerin, genel kanıların, normların, toplumsal kuralların ve kültür gibi önemli öğelerin aktarılmasında kullanılabilecek en etkin araç eğitimidir. (Giddens, 2020, s. 17). Eğitimle ilgili bütün oluşumların merkezinde bireyin bakış açısıyla oluşmuş bir toplum projesi vardır. İnsanlar buldukları farklı sosyal ve kültürel ortamlara göre farklı kazanımlar elde ederler (Şişman, 2015). "Sosyal hayatın dinamikliğinde yazılı kurallardan daha önemli rolü olan toplumsal değerlerin toplumun tüm fertleri tarafından kabulü gereklidir"(Gençtürk, Karatekin ve Kılıçoğlu, 2013). Tüm bu değer, tutum, yaşantılar ve alışkanlıklar kazandırma işlevi sosyal bilgiler dersi ile bütünleşmektedir.

"Sosyal bilgiler, insanların toplumda kendilerini bulabildikleri ve toplumda iç içe oldukları bir alandır. Bu anlamda insan, tarih, coğrafya ve vatandaşlık alanlarının yanında diğer alanları da içerisinde barındıran disiplinler arası bir alandır. Nitekim bu durum bireyle ilgili birçok kazanım ve beceri edinilebilecek en önemli disiplinlerden biri olmasının temel nedenidir"(Güneş, 2019, s. 2). Sosyal bilgiler dersi bireylerin buldukları toplumu doğal ve beşeri özellikleri, geçmişi ve geleceği, yazılı ve yazısız kuralları, maddi ve manevi kültürü ile kavramasını sağlamaktadır. Sosyal bilgiler dersi bireylere bu bilgileri kazandırırken farklı disiplinlerden yardım alır. Sosyoloji de bu disiplinler arasında yer almaktadır. Toplumsal bir bilim olarak sosyoloji insanın var oluşundan itibaren geliştirmiş olduğu ilişki ağlarını inceler. Değişen birey ve toplum ilişkisini, toplumsal kurumlar ve normlar arasındaki durmaksızın devam eden ilişkiyi inceleyen sosyoloji; bireyin çağı yakalamasını ve bireyin çağ hakkında eleştirel bir bakış açısına sahip olmasına yardımcı olur.

Küreselleşen dünya ve gelişen yaşam koşulları sonucu bireyler çağın ve çağdaş olmanın ihtiyaçlarını kavramış olmalıdır. Sosyal bilgiler dersi disiplinleri arasında yer alan sosyoloji; çağı toplumun zıtlıkları, ortak yönleri, çatışmaları ve ortak miras değerleri, normları gibi birçok farklı yönden inceler. Tüm bu incelemeler sonucunda toplumsal yapının kavranması hedeflenmektedir. Toplumsal yapıyı bilimsel dayanaklarıyla kavrayan bireyler, vatandaşlar veya öğrenciler;

sorumluluklarının, haklarının, kısacası bireysel ve toplumsal alanlarının bilincinde bireyler olarak yetişecektir. Çevreyi, dünyayı, toplumu, doğayı, geçmiş ve geleceği, tüm gerçekliğiyle kavrayan bireyler yetiştirmeyi hedefleyen sosyal bilgiler dersi için tüm bu sosyal yapıyı algılama işlevi önem arz etmektedir.

İlgili çalışmalar incelendiğinde; Şanlı (2007) “Sosyolojik Açından Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Sosyalleştirme Roller” adlı yüksek lisans tezinde, sosyal bilgiler dersinin bireyi sosyalleştirebilme özelliğini ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda, sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiş ve araştırmanın sonucunda, sosyal bilgiler dersinin ve ders kitaplarının bireylerin şahsiyetlerinin oluşmasına yardımcı olduğu, bireyleri sosyalleştirdiği ve toplum olmayı öğrettiği görülmüştür. Kurtoğlu (2009) “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sosyal Kavramlar Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezinde, 1968, 1998 ve 2004 yılları öğretim programlarına göre hazırlanmış ders kitaplarında sosyal kavramların niceliksel değişimlerini incelemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, 1968-2004 yılları arasında sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda, evrensel ve demokratik değerlere verilen önemin ve ekonomik hedeflerin önceki programlara göre önem kazandığı görülmüştür. Ay, Fidan ve Ergün (2015) “Sosyal Bilgiler Dersinin Sosyolojik Boyutu” adlı çalışmada, sosyoloji bilimi ile ilgili kavramların görev yapmakta olan sınıf öğretmenleri tarafından nasıl algılandığı incelenmiştir. Çalışmada veriler odak grup görüşmesi ile elde edilmiştir. Araştırma sonucunda, düşük sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda sosyolojik boyutun yeteri kadar yansıtılmadığı belirtilmiştir. Güneş (2019) “2000 Yılı Sonrasında Yayımlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sosyolojik Analizi” adlı yüksek lisans tezinde, 2000-2018 yılları arasında 32 sosyal bilgiler ders kitabı içerik analizi kullanılarak incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda, vatandaşlık kavramında değişiklikler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra ders kitaplarında yer alan milliyetçi, demokratik, ekonomik ve manevi değer kodlarında da birtakım değişiklikler olduğu görülmüştür. İlgili araştırmalar incelendiğinde; ders kitaplarını, tüm sosyoloji konuları bazında ele alan bir çalışmaya rastlanılmamış ve yine bu konuların kazanım, kavram, beceri ve değerler içerisinde yer alma durumuna bir bütün olarak değinilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Toplumsal bütünlüğü hedefleyen bir disiplinin, tüm konularının yine aynı hedefe hizmet eden bir dersin aktarımında büyük önem taşıyan kazanım, kavram, değer ve beceriler içerisinde yer alma durumunun incelenmemiş olması araştırmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Toplumunu anlamayı sağlayan sosyoloji bilimiyle anlaşıldıktan sonra yine toplumu topluma anlatmayı hedefleyen sosyal bilgileri birleştirmeyi tasarlayan bu çalışmadaki amaç, 4. sınıf sosyal bilgiler dersi ders kitabının sosyoloji disiplini açısından incelemektir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabını sosyoloji konuları açısından incelemektir. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1. 4. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “Birey ve Toplum” öğrenme alanındaki içeriklerde sosyoloji konularına yer verilme durumu nedir?
2. 4. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “Kültür ve Miras” öğrenme alanındaki içeriklerde sosyoloji konularına yer verilme durumu nedir?
3. 4. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanındaki içeriklerde sosyoloji konularına yer verilme durumu nedir?
4. 4. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanındaki içeriklerde sosyoloji konularına yer verilme durumu nedir?
5. 4. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanındaki içeriklerde sosyoloji konularına yer verilme durumu nedir?

6. 4. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanındaki içeriklerde sosyoloji konularına yer verilme durumu nedir?
7. 4. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanındaki içeriklerde sosyoloji konularına yer verilme durumu nedir?

Yöntem

Verilen Toplanması

Bu çalışmada, nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak gerçekleştirilmiştir. “Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik bir sürecin izlendiği araştırma türüdür”(Yıldırım ve Şimşek, 2006, s. 39). Araştırmada verileri toplamak amacıyla MEB tarafından onaylanmış, Tuna Yayıncılığa ait Tüysüz (2020) tarafından yazılmış 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı incelenmiştir. Ders kitaplarına Milli Eğitim Bakanlığı'nın Eğitim Bilişim Ağı (EBA) adlı elektronik ortamından erişilmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışmada veri toplamak amacıyla doküman incelemesi yöntemi kullanılmış, elde edilen veriler betimsel analiz yaklaşımına uygun olarak analiz edilmiştir. “Betimsel araştırmalar, verilen bir durumu olabildiğince tam ve dikkatli bir şekilde tanımlar” (Büyüköztürk, Kılıç, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2016, s. 23). Kategori oluşturma aşamasında; Zencirkıran (2020) “Sosyoloji”, Doğan (2016) “Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar”, Tezcan (2016) “Sosyolojiye Giriş” ve Arslanoğlu (2015) “Genel Sosyoloji” adlı sosyoloji kitapları taranmış ve kitaplarda yer alan ortak konular kategori olarak belirlenmiştir. Belirlenen konular ilgili alanda iki uzmanın görüşüne sunulmuş ve konuların geçerliliği sağlanmıştır. Araştırma kapsamında ders kitabı analiz edilirken ele alınan sosyoloji konuları şu şekildedir:

1. İnsan ve Toplum: Toplumsallaşma, Toplumsal İlişkiler ve Toplumsal Olaylar gibi sosyoloji konularına ait alt başlıkları bulunan bu konuda ana tema toplum içinde insandır. Bireyin toplumsal uyumu üzerinde durulmuştur.
2. Toplumsal Davranış Kalıpları: Toplumsal Normlar, Değerler, Toplumsal, Ulusal ve Küresel Değerler gibi sosyoloji konularına ait alt başlıkları bulunan bu konuda ana tema belirleyici davranış modelleridir. Bireyin etkisinde kaldığı temel davranış biçimlerinin üzerinde durulmuştur.
3. Toplumsal Yapı: Toplumsal Rol, Toplumsal Tabakalaşma, Statü ve Toplumsal Sınıf gibi sosyoloji konularına ait alt başlıkları bulunan bu konuda ana tema toplumu oluşturan başlıca öğelerdir. Toplumu oluşturan öğelerin toplum bütünündeki yeri üzerinde durulmuştur.
4. Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile: Aile Çeşitleri, Ailenin İşlevleri, Ailenin Tanımı, Türk Toplumunda Aile gibi sosyoloji konularına ait alt başlıkları bulunan bu konuda ana tema toplumsal bir kurum olan ailenin incelenmesidir. Ailenin sınırlılıkları ve gelişimi üzerinde durulmuştur.
5. Toplumsal Bir Kurum Olarak Eğitim: Örgün Eğitim, Eğitimin İşlevleri, Türk Eğitim Sistemi ve Eğitimde Fırsat Eşitliği Olgusu gibi sosyoloji konularına ait alt başlıkları bulunan bu konuda ana tema eğitimin toplumsal etkileridir. Eğitimin toplumsal boyutları üzerinde durulmuştur.
6. Toplumsal Değişme: Gelişme, Evrim, Değişme Etmenleri, Toplumsal Değişme Kuramları gibi sosyoloji konularına ait alt başlıkları olan bu konuda ana tema toplum yapısında

gözlemlenebilen değişimlerdir. Toplum yapısındaki minör ve majör değişimlerin üzerinde durulmuş ve nedenleri incelenmiştir.

7. Siyaset: İktidar, Otorite, Meşruiyet ve devlet gibi sosyoloji konularına ait alt başlıkları bulunan bu konuda ana tema siyasi oluşumların ve kurumların toplumsal boyutudur. İnsanların birlikte yaşamasından kaynaklanan gelişmeler bütünüünün üzerinde durulmuştur.
8. Kültür ve Medeniyet: Maddi Kültür, Maddi Olmayan Kültür, Kültür Değişmeleri, Medeniyet, Kültürün Öğeleri Kültür Şoku gibi sosyoloji konularına ait alt başlıkları bulunan bu konuda ana tema toplumun birlikte oluşturmuş olduğu birikimlerdir. Medeniyet ile gelişen öğeler üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmada 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki sosyoloji konuları belirlenen kategoriler çerçevesinde programda yer alan öğrenme alanları içeriğinde bulunan kazanımlar, kavramlar, beceriler ve değerler açısından incelenmiştir. Bu doğrultuda araştırmacılar tarafından bu konular doğrultusunda belirlenen kategorilere göre ders kitapları ayrı ayrı incelenerek ilişkilendirmeler yapılmıştır. Çalışma sonucunda iki araştırmacının yaptığı ilişkilendirmeler karşılaştırılmış ve elde edilen veriler ışığında değerlendirme yapılarak çalışmanın geçerliği sağlanmıştır.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde 4. sınıf sosyal bilgiler dersi ders kitabında yer alan 7 öğrenme alanında (Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar Yerler ve Çevreler, Bilim Teknoloji ve Toplum, Üretim Dağıtım ve Tüketim, Etkin Vatandaşlık, Küresel Bağlantılar) bulunan kavram, beceri, değer ve kazanımların sosyoloji disiplini konularına göre incelenmesi, tablolaştırılması ve tabloların yorumlanması yer almaktadır. Öğrenme alanlarının ilişkili olduğu sosyoloji konuları tablo isimleriyle belirtilirken örneklerin ilişkili olduğu sosyoloji konularına ait alt başlıkları parantez içinde verilmiştir.

4. Sınıf “Birey ve Toplum” Öğrenme Alanının Sosyolojinin Konularına Göre Dağılımı

Araştırma kapsamında “Birey ve Toplum” öğrenme alanı sosyoloji disiplininin “İnsan ve Toplum” ve “Toplumsal Davranış Kalıpları” konularına göre incelenmiş, Tablo 1 ve Tablo 2’de yer alan bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 1. “Birey ve Toplum” Öğrenme Alanında İnsan ve Toplum Konusuna Ait Bulgular

Kategori	Kazanım		Kavram		Beceri		Değer					
	f	%	f	%	f	%	f	%				
İNSAN VE TOPLUM	SB.4.1.4.	8	16	İnsan	3	6						
	SB.4.1.5.	9	18	Farklılıklara saygı	2	4	Empati	8	16	Duyarlılık	18	36
				Empati	2	4						
Toplam	2	17	34	2	7	14	1	8	16	1	18	36

“Birey ve Toplum” öğrenme alanı incelendiğinde, toplam 50 veriye ulaşılmıştır. Bu veriler 3 kavram (f: 7), 2 kazanım (f: 17), 1 beceri (f: 8), 1 değer (f: 18) olarak elde edilmiştir.

SB. 4.1.4. kazanımında bireylerin kendisinden farklı özelliklere sahip olan bireylerin yerine koyulması, yaşadıkları durum ve koşullar hakkında tahmin yürütmesi kısacası empati yapması beklenmektedir. Ders kitabında bu kazanıma ait 8 frekans değeri (f: 8) bulunurken bu örnekler dezavantajlı bireyler, farklı yetenekler ve kişilik özellikleri şeklinde çeşitlilik göstermektedir. Verilen örnekte bireyin kendini dezavantajlı bireylerin yerine koyduğu bir paragraf yer almaktadır.

“Düşünsenize onların da bizler gibi evleri, parklarında koşup oynadıkları mahalleleri vardı. Okula gidiyor, öğretmenlerini ve arkadaşlarını çok seviyorlardı. Her biri geleceğe yönelik hayaller kuruyor; öğretmen, mühendis, doktor, sanatçı olmak istiyordu. Oysa şimdi bu hayallerinin çok uzağında idiler. *Ben kendimi onların yerine koyunca içinde buldukları durumu daha iyi anlıyorum*” (Tüysüz, 2020, s. 26). (SB. 4.1.4.)

SB. 4.1.5. kazanımında bireylerin kendilerinden farklı fiziksel ve sosyal özelliklere sahip bireylerin varlığından haberdar olmaları ve bu farklılıkların toplumu çeşitlendiren bir olgu olduğunu kabullenmeleri beklenmektedir. Bu kazanıma ait toplam (*f*: 9) bulunmaktadır. Bu örnekler arasında etkinlikler ve edebi eserler de yer almaktadır.

“İlgi ve yeteneklerimiz bakımından her birimiz başkalarıyla benzerlikler taşıyabileceğimiz gibi farklılıklara da sahip olabiliriz. Bu farklılıkların kişisel özelliklerimizden ve beğenilerimizden kaynaklandığını bilmeli ve bunu doğal karşılamalıyız” (Tüysüz, 2020, s. 25). (SB. 4.1.5.)

Her iki kazanıma ait verilmiş örnekler cümle veya paragraf şeklinde yer almış ve toplum olmanın temel şartlarından olan saygı ve empati gibi değerleri içerdiğinden “İnsan ve Toplum” ile ilişkilendirilmiştir.

Kavramlar incelendiğinde; insan (*f*: 3) kavramı ders kitabında “insanın toplumsal ilişkilerle var olması durumu” şeklinde ele alınmıştır. Bu nedenle, kavram toplumsallaşma sürecinde insanı inceleyen “Toplumsallaşma-Sosyalleşme” konu alt başlığı ilişkilendirilmiştir.

“...Renkler gibi toplumu meydana getiren *insanlar* da farklı farklıdır...” (Tüysüz, 2020, s. 28).

Farklılıklara saygı (*f*: 2) kavramı diğer kavramlarla ilişkili olarak şiir, örnek olay gibi birçok örnekle kullanılmış ve etkinliklerde de yer almıştır.

“Farklılıklara saygı herkesin kendi doğrularını yaşadığının farkında olmaktır” (Tüysüz, 2020, s. 30). (toplumsallaşma-sosyalleşme)

Empati (*f*: 2) ders kitaplarında ünite değerlendirme sorularında ve etkinliklerde de yer almıştır öğrenme alanı içerisinde hem beceri hem de kavram olarak ele alınmıştır.

“İnsanın kendisini başkasının yerine koymasına *empati* denir” (Tüysüz, 2020, s. 31).

“Çevremizde babasını kaybetmiş çocuklar var. Onlar, yolda babasının elinden tutmuş bir çocuk gördüklerinde babalarını hatırlayıp hüznülenebilirler. Böyle durumlarla karşılaştığımda ben de empati kurup kendimi onların yerine koyuyor ve çok üzülüyorum” (Tüysüz, 2020, s. 26).

Değer olarak duyarlılık bireyin çevresi ile ilgili sorunlardan haberdar olmasını ve bu sorunlara çözümler sunmasını içerir. Bireylerin sosyal çevresinde olumlu iletişim kurma ve toplumda yer edinmesi açısından önemli olan bu değere ders kitabında (*f*: 18) ile yer verilmiştir.

“Geçen gün sokakta tekerlekli sandalyesi üzerinde ilerlemeye çalışan yürüme engelli bir kadın gördüm. Kadın, kaldırımlar engellilere uygun olarak yapılmadığı için sandalyesini sürmekte zorlanıyordu. Buna rağmen güçlük de olsa bankamatiğin önüne kadar gelebildi. Ancak zemindeki küçük yükselti nedeniyle bankamatiğe yeterince yaklaşamadı. Çaresizce etrafına bakındığını görünce hemen yanına giderek yardım edebileceğimi söyledim” (Tüysüz, 2020, s. 27).

Tablo 2. “Birey ve Toplum” Öğrenme Alanında Toplumsal Davranış Kalıpları Konusuna Ait Bulgular

Kategori	Kazanım	Kavram	Beceri	Değer
TOPLUMSAL DAVRANIŞ KALIPLARI	- <i>f</i> %	<i>f</i> %	<i>f</i> %	<i>f</i> %

	-	-	Farklılıklara saygı	1	100	-	-	-	-	-	-
Toplam	-	-	-	1	100	-	-	-	-	-	-

“Birey ve Toplum” öğrenme alanında Toplumsal Davranış Kalıpları konusuna ait kazanım beceri ve değere ulaşılmamış yalnızca (*f: 1*) kavrama ulaşılmıştır. Aynı öğrenme alanında aynı kavram kullanımındaki anlam farklılığı sebebiyle farklı bir konuda yer almıştır.

“*Farklılıklara saygı* insanı doğuştan gelen değerlerine göre kabullenmektir” (Tüysüz, 2020, s. 30). (Değerler)

4. Sınıf “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanının Sosyolojinin Konularına Göre Dağılımı

Araştırma kapsamında “Kültür ve Miras” öğrenme alanı sosyoloji disiplininin “Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile”, “Siyaset”, “Kültür ve Medeniyet”, “Toplumsal Değişme” ve “Toplumsal Davranış Kalıpları” konularına göre incelenmiş, Tablo 3 ve Tablo 4, Tablo 5, Tablo 6 ve Tablo 7’de yer alan bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 3. “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanında Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile Konusuna Ait Bulgular

Kategori	Kazanım		Kavram		Beceri		Değer			
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%		
TOPLUMSAL BİR KURUM OLARAK AİLE	-	-	-	-	Aile	1 20	-	-	Aile birliğine önem verme	4 80
Toplam	-	-	-	-	-	1 20	-	-	1	4 80

Kültür ve Miras öğrenme alanında Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile konusuna ait kazanım ve beceriye ulaşılamamış kavram ve değere (*f: 1*) ulaşılmıştır.

“**Aile**, kökleri geçmişe doğru uzanan toplumsal bir kurumdur” (Tüysüz, 2020, s. 34). (Ailenin Tanımı)

Toplum bilimi olarak kabul eden sosyolojide aile kavramı temel araştırma konularından olmuş ve hatta aile sosyolojide toplumun temel birimi kabul edilmiştir. 4. Sınıf 2. Öğrenme alanında aile; bireylerin geçmişle bağ kurabileceği kültürel aktarım ağı olarak kabul edilmiştir.

Ders kitaplarında aile birliğine önem verme değeri geçmişimi anlama ve araştırma becerileri olarak işlenmiştir. Aile bağlarının korunması ve sürekliliğin sağlanabilmesi için geçmiş yaşantılardan haberdar olmamız gerekliliğinin üzerinde durulmuştur.

“Aile bireyleri birbirlerine güçlü akrabalık bağlarıyla bağlıdır. Aile birliğini ve akrabalık bağlarını devam ettirebilmek için ailemizin geçmişini bilmemiz gerekir” (Tüysüz, 2020, s. 34). (Ailenin Tanımı)

Tablo 4. “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanında Siyaset Konusuna Ait Bulgular

Kategori	Kazanım		Kavram		Beceri		Değer	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
SIYASET	-	-	Millet	1 100	-	-	-	-
Toplam	-	-	1	100	-	-	-	-

Kültür ve Miras öğrenme alanında Siyaset konusuna ait kazanım beceri ve değere ulaşılammıştır.

“**Millet**; dil, tarih ve kültür birliği olan insan topluluğudur” (Tüysüz, 2020, s. 38). (Devlet)

Sosyolojide siyaset konusunda yer alan devlet ve millet kavramları insanların birlik olması, belirli bir amaca hizmet etmesi çeşitli bağlarla birliktelik sağlanması amacıyla araştırma konusu olarak yer almış ve sosyal bilgiler ders kitaplarında da birliktelik unsuru, kültürel ve tarihsel hafıza olarak açıklanmıştır.

Tablo 5. “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanında Kültür ve Medeniyet Konusuna Ait Bulgular

Kategori	Kazanım		Kavram		Beceri		Değer			
	f	%	f	%	f	%	f	%		
KÜLTÜR VE MEDENİYET										
	SB.4.2.2.	18	94,74	Milli Kültür	1	5,26	-	-	-	-
Toplam	1	18	94,74	1	1	5,26	-	-	-	-

“Kültür ve Miras” öğrenme alanı incelendiğinde “Kültür ve Medeniyet” konusuna ilişkin beceri ve değere ulaşılammıştır. Kavram ve kazanımlara ait veriler elde edilmiştir.

SB. 4.2.2. kazanımında yer alan milli kültürü yansıtan öğeler ders kitaplarında tarihi mekan, çeşitli araçlar ve törenler olmak üzere farklı örnekler ile öğrenciye sunulmuştur. Bu örneklerin bir kısmı diyalog şeklinde yer alırken bir diğer kısmına da gezi yazısı şeklinde okuyucuya aktarılmıştır.

“Kökleri tarihin derinliklerine uzanan Türk milleti zengin bir kültüre sahiptir. Misafire kahve ikram etmek, dini bayramlarda büyüklerin ellerini öpmek, hastaları ziyaret etmek, sünnet ve düğün törenleri yapmak milli kültür öğelerimizdendir. Ayrıca hepimizin evinde milli kültürümüzü yansıtan eşyalar ve sanat eserleri vardır” (Tüysüz, 2020, s. 38). (Milli Kültür)

Milli kültür kavramı sosyolojide “Kültür ve Medeniyet” konusunda yer almaktadır. Milli kültür birlikteliği bir diğer deyişle toplumsallığı sağlaması amacıyla sosyolojide, bu birlikteliği tarih gibi çeşitli anlamlı değişkenlerle sağlaması açısından da sosyal bilgilerde yer almaktadır.

“...Uzun bir zamana yayılan bu yaşantılarının sonucunda da **milli kültür** adı verilen, kendilerine özgü maddi ve manevi değerler meydana getirirler” (Tüysüz, 2020, s. 38). (Evrensel Kültür ve Milli Kültür)

Tablo 6. “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanında Toplumsal Değişme Konusuna Ait Bulgular

Kategori	Kazanım		Kavram		Beceri		Değer				
	f	%	f	%	f	%	f	%			
TOPLUMSAL DEĞİŞME											
	SB.4.2.3.	3	50	-	-	-	Değişim ve sürekliliği algılama	3	50	-	-
Toplam	1	3	50	-	-	-	1	3	50	-	-

“Kültür ve Miras” öğrenme alanında “Toplumsal Değişme” konusuna ait kavram ve değere ulaşılammış kazanım ve beceriye (f:1) ulaşılmıştır.

SB. 4.2.3. kazanımı ders kitabında öncelikle geleneksel çocuk oyunlarının örneklendirilmesiyle karşımıza çıkmış devamında ise teknolojik gelişme ve toplumsal değişme ile değişim sürecinin kavranabilmesi için karşılaştırma olarak yer almıştır.

“Çocuklar artık zamanlarının büyük kısmını bilgisayar ve televizyon başında geçirmektedir. Bu sebeple özellikle büyük şehirlerde geleneksel oyunlar gibi geleneksel çocukluk da kaybolma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu değişimin başlıca nedenleri teknolojinin gelişmesi ve hızlı kentleşmedir. Boş alanların ve bahçeli evlerin azalması nedeniyle çocuklar arkadaşlarıyla yüz yüze iletişim kurabilme imkânı bulamamaktadır” (Tüysüz, 2020, s. 48). (Değişme Etmenleri)

Değişim ve sürekliliği algılama becerisi ders kitabında çocuk oyunları örneği üzerinden işlenmiş ve geçmişteki oyunlarla günümüzdeki oyunlar ve çocukların yaşam tarzı üzerinden örnekler ile açıklanmıştır.

“Teknoloji sadece çocuk oyunlarını değil oyuncakları da değiştirmiştir. Bugün çoğu el yapımı oyuncakın yerini fabrikalarda üretilen yapbozlar, uzaktan kumandalı arabalar, plastik bebekler, robotlar ve bilgisayar oyunları almıştır” (Tüysüz, 2020, s. 48). (Değişme)

Tablo 7. “Kültür ve Miras” Öğrenme Alanında Toplumsal Davranış Kalıpları Konusuna Ait Bulgular

Kategori	Kazanım		Kavram		Beceri		Değer		
	f	%	f	%	f	%	f	%	
TOPLUMSAL DAVRANIŞ KALIPLARI	-	-	-	-	-	-	Kültürel mirasa duyarlılık	22	52,36
	-	-	-	-	-	-	Vatanseverlik	20	47,64
Toplam	-	-	-	-	-	-	2	42	100

“Kültür ve Miras” öğrenme alanında “Toplumsal Davranış Kalıpları” konusuna ait kavram beceri ve kazanıma ulaşılamamış, toplam (f: 42) değere sahip iki değere ulaşılmıştır.

Ders kitabında kültürel mirasa duyarlılık değeri somut ve somut olmayan kültür öğeleri bakımından çeşitlilik göstererek toplam 22 örneklerle açıklanmıştır. Örneklerde bayram, müze, medrese, çeyiz sandığı gibi çeşitli kültür öğesi işlenmiştir.

“Milli kültür değerlerimiz içinde bayramlarımızın ayrı bir yeri vardır. Ben bayramları çok seviyorum. Kuzenlerim ve mahalledeki arkadaşlarımla birlikte bayram heyecanını günler öncesinden yaşamaya başlıyoruz” (Tüysüz, 2020, s. 43). (Toplumsal Ulusal ve Küresel Değerler)

Vatanseverlik değeri ders kitabında Milli Mücadele ile işlenmiş ve Doğu, Batı, Güney cephelerinde verilmiş olan mücadeleler üzerinden okuyucuya aktarılmıştır. Milli Mücadele kahramanlarının kahramanlık öykülerine yer verilerek bu değer pekiştirilmiştir.

“Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türk milleti bundan yüzyıl kadar önce yurdunu elinden almak isteyen işgalcilerin saldırısına uğramıştır. Ancak işgalci devletler ne kadar güçlü olursa olsun milletimiz onlara boyun eğmemiş ve Milli Mücadele’den zaferle çıkarak varlığını korumasını bilmiştir” (Tüysüz, 2020, s. 49). (Toplumsal Ulusal ve Küresel Değerler)

4. Sınıf “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” Öğrenme Alanının Sosyolojinin Konularına Göre Dağılımı

Araştırma kapsamında “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı sosyoloji disiplinin “Kültür ve Medeniyet” konusuna göre incelenmiş ve Tablo 8’de yer alan bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 8. “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” Öğrenme Alanında Kültür ve Medeniyet Konusuna Ait Bulgular

Kategori	Kazanım		Kavram		Beceri		Değer	
	f	%	f	%	f	%	f	%
KÜLTÜR VE MEDENİYET								

	SB.4.3.5.	4	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	1	4	100	-	-	-	-	-	-	-	-	-

“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı incelendiğinde “Kültür ve Medeniyet” konusuna ait kavram beceri ve değere ulaşılmamıştır.

Medeniyet farklı kültürlerin ortaya çıkardığı ortak miras olarak kabul edilmektedir. Ders kitabında bu kavram ile ilgili verilen örneklerde efsane, şiir ve türkü gibi edebi eserler kullanılmıştır. Verilen örneklerde bölgenin coğrafi özelliklerinin bölgede bulunun halkın üzerine etkisinin edebi metinlere de yansdığı görülmüştür.

“...Milli kültürümüz içinde destanlarımız, türkü ve şiirlerimiz önemli yer tutar. Bu eserlerde insanımız acı tatlı anılarını, duygularını, gelenek ve göreneklerini dile getirir. Aynı zamanda yaşadığı bölgenin yer şekillerini, bitki örtüsünü, iklimini ve diğer coğrafi özelliklerini anlatır...” (Tüysüz, 2020, s. 80). (Medeniyet)

4. Sınıf “Etkin Vatandaşlık” Öğrenme Alanının Sosyolojinin Konularına Göre Dağılımı

Araştırma kapsamında “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı sosyoloji disiplininin “Toplumsal Bir Kurum Olarak Eğitim”, “Siyaset” ve “Toplumsal Yapı” konusuna göre incelenmiş ve Tablo 9, Tablo 10 ve Tablo 11’de yer alan bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 9. “Etkin Vatandaşlık” Öğrenme Alanında Toplumsal Bir Kurum Olarak Eğitim Konusuna Ait Bulgular

Kategori	Kazanım		Kavram		Beceri		Değer				
	f	%	f	%	f	%	f	%			
TOPLUMSAL BİR KURUM OLARAK EĞİTİM	-	-	-	Okul	1	100	-	-	-	-	-
Toplam	-	-	-	1	1	100	-	-	-	-	-

“Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı incelendiğinde “Toplumsal Bir Kurum Olarak Eğitim” konusuna ait kazanım beceri ve değere ulaşılamamıştır.

Bireylerin toplumsallaşabilmesi için çeşitli kurumlara ihtiyacı vardır. Bu kurumlar sayesinde bireyler toplumsal hayatta aktif yer alabilecek yeterliliğe sahip olurlar. Bu kurumların arasında yer alan okul hem bireylerin kendini gerçekleştirmesini hem de sosyal hayatta var olabilesini sağlar.

“Okul, insanın sosyalleşmesinde rol oynayan önemli bir kurumdur” (Tüysüz, 2020, s. 163). (Örgün Eğitim)

Tablo 10. “Etkin Vatandaşlık” Öğrenme Alanında Siyaset Konusuna Ait Bulgular

Kategori	Kazanım		Kavram		Beceri		Değer			
	f	%	f	%	f	%	f	%		
SİYASET	-	-	-	Cumhuriyet	1	100	-	-	-	-
Toplam	-	-	-	1	1	100	-	-	-	-

“Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı incelendiğinde “Siyaset” konusuna ait kazanım beceri ve değere ulaşamamıştır.

İnsanların oluşturmuş olduğu kurumlar sosyolojinin konusu kabul edilir. Sosyal bilgiler dersi de sosyoloji gibi bu kurumların topluma etkisi, geçmişi ve oluşum süreci gibi birçok yönüyle ilgilendir.

“Cumhuriyet, bir yönetim şeklidir. Halkın, seçtiği kişiler tarafından yönetilmesidir...” (Tüysüz, 2020, s. 169). (Hakimiyet Kaynağına Göre Devlet Şekilleri)

Tablo 11. “Etkin Vatandaşlık” Öğrenme Alanında Toplumsal Yapı Konusuna Ait Bulgular

Kategori	Kazanım		Kavram		Beceri		Değer		
	f	%	f	%	f	%	f	%	
TOPLUMSAL YAPI	-	-	-	-	-	-	Sorumluluk	6	16,66
Toplam	-	-	-	-	-	-	1	6	100

“Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı incelendiğinde “Toplumsal Yapı” konusuna ait kazanım, beceri ve kavrama ulaşamamıştır.

Toplumsal yapı içerisinde yer alan belirli dinamikler toplumun birlikteliğini ve uyumunu sağlar. Toplumsal rollerin gereksinimlerine uygun hareket eden yani sorumluluklarını yerine getiren bireyler toplumsal düzene kolaylıkla uyum sağlar ve birliktelik adına üzerine düşen görevi yerine getirmiş olur.

“...Sözlerinin ve eylemlerinin sorumluluğunu alan bireyler hayatın her alanında sorumluluk duygusuyla hareket ederler. Böylece kendilerine ve topluma faydalı olurlar...” (Tüysüz, 2020, s. 162). (Rol Beklentileri)

4. Sınıf “Küresel Bağlantılar” Öğrenme Alanının Sosyolojinin Konularına Göre Dağılımı

Araştırma kapsamında “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı sosyoloji disiplinin “İnsan ve Toplum” konusuna göre incelenmiş ve Tablo 12’de yer alan bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 12. “Küresel Bağlantılar” Öğrenme Alanında İnsan ve Toplum Konusuna Ait Bulgular

Kategori	Kazanım		Kavram		Beceri		Değer		
	f	%	f	%	f	%	f	%	
İNSAN VE TOPLUM	-	-	-	-	-	-	Saygı	2	50
Toplam	-	-	-	-	-	-	1	2	100

“Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı incelendiğinde “İnsan ve Toplum” konusuna ait kavram, kazanım ve beceriye ulaşamamıştır.

Saygı, olumlu iletişimi sağlayan temel faktörler arasında yer alır. Bu temel faktör toplumsallaşma sürecindeki sınırları belirleme ve sorunları indirgeme konusunda önem arz eder.

“...İnsan kendisinden farklı olana saygılı olursa karşısındaki de ona saygı duyar. Aksi hâlde aynı karşılığı alır ve karşılıklı saygı yerini çatışmaya bırakır...” (Tüysüz, 2020, s. 195). (Toplumsallaşma)

4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenme Alanlarının Sosyolojinin Konularına Göre Dağılımı

Araştırma kapsamında 4. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki öğrenme alanlarında yer alan sosyoloji ile ilişkili tüm kavram, kazanım, beceri ve değerlerin sosyoloji disiplinine ait konulara göre dağılımı Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. Öğrenme Alanlarının Sosyolojinin Konularına Göre İncelenmesine Ait Bulgular

	İnsan ve Toplum		Toplumsal Davranış Kalıpları		Toplumsal Yapı		Toplumsal Bir Kurum Olarak Aile		Siyaset		Kültür ve Medeniyet		Toplumsal Değişme		Toplumsal Bir Kurum Olarak Eğitim		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Kazanım	17	12,31	0	0	0	0	0	0	0	0	22	15,94	3	2,17	0	0	42	30,43
Kavram	7	5,07	1	0,72	0	0	1	0,72	2	1,44	1	0,72	0	0	1	0,72	13	9,42
Beceri	8	5,79	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	2,17	0	0	11	7,97
Değer	20	14,49	42	30,43	6	4,34	4	2,89	0	0	0	0	0	0	0	0	72	52,17
Toplam	52	37,68	43	31,15	6	4,34	5	3,62	2	1,44	23	16,66	6	4,34	1	0,72	138	100

Ders kitabından elde edilen veriler incelendiğinde genel tabloda en fazla veriye sosyolojinin “İnsan ve Toplum” konusunda ulaşılmıştır. En fazla veri elde edilen kategori ise değerler kategorisi olarak belirlenmiştir. En az veri elde edilen sosyoloji ile ilgili konu “Toplumsal Kurum Olarak Eğitim” olarak belirlenmiş, en az veri elde edilen kategori ise kavram kategorisi olarak belirlenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Sosyoloji disiplini toplumun var olmasını ve toplumun sadece manevi değerler üzerinden değil bilimsel dayanaklar ile anlaşılmasını sağlar. Öğrencilere bu beceriler de sosyal bilgiler dersi ile kazandırılır. 4. sınıf sosyal bilgiler dersi ders kitabı incelendiğinde; konuya da bağlı olarak sosyoloji ile ilgili kavram kullanım oranının farklılık gösterdiği, en fazla sosyoloji ile ilgili kavramın “Birey ve Toplum” öğrenme alanında yer aldığı görülmüştür. En yüksek frekansa değerler kategorisinde ulaşılmış ve bu değerler kültürel mirasa duyarlılık, vatanseverlik ve duyarlılık şeklinde sıralanmıştır.

“Birey ve Toplum” öğrenme alanına ait veriler değer, kazanım, kavram ve beceri olarak dağılmıştır. Elde edilen veriler incelendiğinde öğrenme alanındaki örneklerin öğrencinin sosyal uyum ve sosyal kabul sürecini kolaylaştırma ve olumlu iletişim kurma amacına hizmet ettiği görülmektedir. İnsan, empati, farklılıklara saygı gibi kavramlar ile duyarlılık değeri öğrencilere toplumun içerisindeki farklılıkları gösterirken bu farklılıklara uygun hareket edilmesi konusunda uyarılarda bulunulmasını sağlamıştır. İletişim açısından düşünüldüğünde ise metinlerde kullanış

biçimiyle bireylere çeşitli örnekler ve farklı olaylar sunulmuş, iletişim örnek çeşitliliğiyle geliştirilmek istenmiştir.

“Kültür ve Miras” öğrenme alanı incelendiğinde en fazla veriye sahip olan öğrenme alanının “Kültür ve Miras” öğrenme alanı olduğu görülmüştür. “Aile”, “Siyaset”, “Toplumsal Değişme”, “Toplumsal Davranış Kalıpları” ve “Kültür ve Medeniyet” gibi birçok konuya ait veri elde edilmiştir. Kültürel miras öğeleri örnek olaylar, edebi eserler, etkinliklerle sunularak toplumsal birliktelik duygusu kazandırmak amaçlanmıştır. Toplumsal birliktelik duygusu kazandırılırken de geçmişten ve ülke tarihinden yararlanılmıştır. “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı incelendiğinde ulaşılan verilerin tamamının kazanımlara ait olduğu görülmüştür. Kazanımlara ulaşılan paragraflar incelendiğinde sosyolojinin “Kültür ve Miras” konusuna ait olduğu ve bireylere coğrafi özelliklerin kültürel özelliklere etkisinin üzerinde durulduğu görülmüştür.

“Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı incelendiğinde ulaşılan veriler kavram ve değer olarak belirlenmiştir. Sosyolojinin “Toplumsal Bir Kurum Olarak Okul”, “Siyaset” ve “Toplumsal Yapı” konusuna ait verilere ulaşılmıştır. Okul ve cumhuriyet kavramı ve sorumluluk değeri verilirken kavramların sosyal kurumlarla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sorumluluk değerinin ise diğer verilerde bulunan kurumlar içerisinde uyumu sağlama amacına hizmet ettiği görülmüştür. Bu öğrenme alanında sosyal birliktelik ve kurumlar üzerinde durulmuş, birliktelik için gerekli özellikler örneklerle açıklanıp bireylere kazandırılmak istenmiştir.

“Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı incelendiğinde elde edilen verilerin değerler boyutu içerisinde yer aldığı belirlenmiştir. “Saygı” değerine ait iki veriye ulaşılmış ve ulaşılan verilerin iletişimde çatışmayı önleme ve toplumda birlikteliği sağlama gibi örneklerle kullanılması sebebiyle “İnsan ve Toplum” konusuna ait olup toplumsallaşma amacına hizmet ettiği görülmüştür. Öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmiş bazı kazanımlar, beceriler ve değerler sosyoloji konularına uygun olsa bile ders kitaplarında kullanılış biçimi ve verilen örneklerin aktarımı sebebiyle değerlendirilmeye alınmamıştır.

Sosyoloji konuları olarak değerlendirildiğinde ise sıklıkla karşılaşılan konu “İnsan ve Toplum” sıklıkla karşılaşılan sosyoloji disiplinine ait alt başlık ise “Toplumsallaşma” olmuştur. “Bilim, Teknoloji ve Toplum”, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanlarında sosyoloji ile ilgili kavramlara ulaşamamıştır. “Toplumsal Davranış Kalıpları” konusuna ait elde edilen veriler incelendiğinde öğrencilere toplumsallaşmanın kültürel ve ulusal boyutuna ait değerlerin kazandırılmaya çalışıldığı görülmüştür. Kültürel mirasa duyarlılık ve vatanseverlik gibi değerler edebi eserler ve örnek olaylar içerisinde verilmiştir. Ortak tarihi, ulusal ve kültürel değerlerle toplumsal bağ ve birliktelik oluşturma amaçlanmaktadır.

“Kültür ve Medeniyet” konusu incelendiğinde ulaşılan verilerin kavram ve kazanımlara ait olduğu görülmüştür. Kazanımlar bireylere kazandırılmak amacıyla uzun paragraflar içerisine dağıtılmış, örnek olaylarla süslenmiş ve öğrencilerin karşısında çeşitli örneklerle birden fazla alanda çıkarılmıştır.

Araştırmada elde edilen bulgular; Şanlı (2007) tarafından yapılan “Sosyolojik Açından Sosyal Bilgiler Ders Kitapları ve Sosyalleştirme Roller” adlı çalışmasının sonucunda sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyalleştirme rolünün olduğu sonucuna ulaşmış ve bu bulgu çalışmada elde edilen bulguları destekler nitelikte kabul edilmiştir. Güneş (2019) “2000 Yılı Sonrasında Yayımlanan Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Sosyolojik Analizi” adlı çalışmasının sonucunda elde ettiği kategorilerde değerleri sınıflandırmış ve milliyetçi değerlerin en çok vurgulanan değerler olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu bulgu çalışmada elde edilen bulguları destekler niteliktedir.

Toplum olarak birlikteliği sağlamanın yolu uyumdan geçmektedir. Farklılıklara saygı, empati, ortak miras, tarih, değerler ve öğeler uyumu sağlamada yardımcı etmenler olarak görülmektedir ve aynı zamanda her biri sosyolojinin de araştırma konusu olarak yer almaktadır. Bu etmenler bireylere uygulama, rol model olma ve akademik düzeyde kazandırılmaktadır. Bireylere kazandırma sürecinde en uygun kurum okul, eğitim ve ders kitaplarıdır. 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı incelendiğinde öğrencilere verilen örnekler, edebi eserler, etkinlikler gizil ya da doğrudan sosyalleşme sürecinde bireye, topluma ve ülkeye yardım amacı taşımaktadır. Sosyalleşme başka bir ifadeyle toplum olma sürecinde sorumluluklarını, geçmişini ve iletişim kurmayı bilen öğrenciler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Araştırma sonucunda elde edilen verilerden hareketle geliştirilen öneriler şu şekilde sıralanabilir:

1. Hazırlanan ders kitapları bireylere toplum içerisindeki davranış kalıpları hakkında yol gösterici nitelikte olmalıdır. Bu sebeple sosyoloji disiplini destekleyen içerikler ders kitaplarında daha yoğun ve çeşitli şekillerde yer alabilir.
2. Toplumsal kurum, olay ve olgular kavramsal olarak da bireylere kazandırılmaya çalışılmalıdır. Sosyoloji ile ilgili kavram bilgisi bireylere toplumsal dinamikleri yorumlama becerisi sağlamaktadır.
3. Ders kitaplarında sosyoloji disiplini bireylere yalnızca toplum olma yolunda destek sağlamayı amaçlamaz. Bu sebeple ders kitaplarında toplumun kökenleri, normları, değişimi ve kalıplarını yorumlama becerisi de bireylere kazandırılmaya çalışılmalıdır.

Kaynakça:

- Arslandođlu, İ. (2015). *Genel sosyoloji* (3. baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, İ. (2016). *Sosyoloji kavramlar ve sorunlar* (14. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Gençtürk, E., Karatekin, K. & Kılıçoğlu, G. (2013). Öğrenci sosyal bilgiler öğretmen adayı ve öğretmenlerinin değer hiyerarşisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(14), 412-459.
- Giddens, A. (2020). *Sosyoloji kısa fakat eleştirel bir giriş* (8. baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güneş, B. (2019). *2000 yılı sonrasında yayımlanan sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyolojik analizi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Güneş, S. (2019). *Sosyal bilgiler dersinde yaratıcı drama yöntemiyle tarihsel empati becerisinin kazandırılmasına yönelik etkinlik temelli bir eylem araştırması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Kara, B. (2020). Sosyolojinin tamamlayıcılık sorunu ya da tamamlayıcı sosyoloji. *Milli Kültür Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 19-29.
- Kurtoğlu, A. (2009). *Sosyal bilgiler ders kitaplarının sosyal kavramlar açısından incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Selanik Ay, T., Kurtdede Fidan, N. & Ergün, M. (2015). Sosyal bilgiler dersinin sosyolojik boyutu. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 235-254.
- Şanlı, S. (2007). *Sosyolojik açıdan sosyal bilgiler ders kitapları ve sosyalleştirme rolleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Şişman, M. (2015). *Eğitim bilimine giriş* (15. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Tezcan, M. (2016). *Sosyolojiye giriş* (9. baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tüysüz, S. (2020). *İlkokul sosyal bilgiler ders kitabı*. Ankara: Tuna Matbaacılık.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zencirkıran, M. (2020). *Sosyoloji* (9. baskı). Bursa: Dora Yayın Dağıtım.